

Jarosław Róžański

"Repères pour la mission chrétienne. Cinq siècles de tradition missionnaire. Perspectives oecuméniques", (dir.) Klaus Blaser, Paris-Genève 2000 : [recenzja]

Collectanea Theologica 71/4, 217-223

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tej analizy widać wyraźnie znaczenie jednej z teologicznych zasad interpretacji Pisma Świętego – uwzględniania jedności Biblii.

Ostatni element książki stanowi bardzo obszerna bibliografia, będąca cenną pomocą dla kontynuatorów badań podjętych w omawianej pracy. Pozycje bibliograficzne zostały w czytelny sposób pogrupowane, jednak nie w każdym przypadku można zgodzić się z zakwalifikowaniem dzieła do danej grupy (np. Biblia Warszawsko-Praska znalazła się w dziale: *Pozostałe publikacje*, a bardziej właściwe wydaje się chyba umieszczenie jej w *Źródłach*).

Generalnie, omawiana praca jest bardzo starannie przygotowana, także pod względem formalnym. Pewne zastrzeżenia można zgłosić w kwestii czysto technicznej, jaką jest sposób zapisu tekstów w językach, które nie posługują się alfabetem łacińskim. Otóż przy współczesnej łatwości drukowania znaków pochodzących z innych alfabetów, stosowanie transkrypcji na alfabet łaciński nie ma już chyba głębszego uzasadnienia. Wydaje się, że wśród osób zainteresowanych problematyką poruszaną w niniejszej pracy znajomość, przynajmniej alfabetów, hebrajskiego czy greckiego, jest powszechna. Inną wielką uwagę, także natury formalnej, jest nierównomiernym podział tekstu na rozdziały. Największy spośród nich (pod względem objętościowym) liczy prawie sto czterdziści stron, podczas gdy najmniejszy nieco ponad trzydziści. Trzeba jednak przyznać, że dysproporcja ta jest trudna do uniknięcia; rozdziały według podziału przyjętego przez autora stanowią niewątpliwie logiczną i przejrzystą strukturę.

Pod względem treściowym omawiana praca jest trudna do przecenienia. Na podkreślenie zasługuje ogromny obszar prowadzonych przez autora poszukiwań; analizie poddane zostały nie tylko fragmenty Biblii (łącznie z tłumaczeniami – targumy), lecz także dzieła starożytnego judaizmu, apokryfy, literatura patrystyczna, a nawet małowidła z Dura-Europos. Świadczy to nie tylko o ogromnej erudycji autora, lecz także o ogromnym wkładzie pracy i systematyczności w opracowywaniu materiałów. Dzieło ks. Zbigniewa Godlewskiego wypełnia lukę istniejącą w polskim piśmiennictwie biblijnym odnośnie do Księgi Ezechiela, a także należy do stosunkowo nielicznej grupy publikacji dotyczących jednocześnie obu części Biblii, Starego i Nowego Testamentu.

ks. Dariusz Bartoszewicz, Warszawa

Repères pour la mission chrétienne. Cinq siècle de tradition missionnaire. Perspectives oecuméniques. Textes réunis et introduits sous la direction de Klauspeter BLASER, Les Edition du Cerf, Labor et Fides, Paris-Genève 2000, ss. 512.

Ukierunkowania dla misji chrześcijańskiej. Pięć wieków tradycji misyjnej. Perspektywy ekumeniczne – to cenny, aczkolwiek bardzo trudny i jak zwykle dyskusyjny wy-

bór refleksji i praktyki misyjnej z ostatnich pięciu wieków działalności misyjnej. Perspektywa ekumeniczna podkreślona jest już w samym tytule zbioru – „dla misji chrześcijańskiej”. 52 teksty wybrane pod kierownictwem prof. Klauspetera Bläsera pochodzą z V ostatnich wieków chrześcijaństwa, gdyż to właśnie od XVI w., a dokładniej od czasów św. Ignacego Loyoli, datuje się współczesna koncepcja misji chrześcijańskiej.

Wybrane teksty zostały zaprezentowane fragmentarycznie, w układzie chronologicznym w siedmiu rozdziałach, z wyraźną preferencją dla rozdziałów omawiających najważniejsze wyzwania misji dzisiaj (rozd. III-V). Przy czym niekiedy układ chronologiczny zostaje zachwiany ze względu na prezentację stanowiska różnych denominacji (np. w rozdz. I) lub też bez wyraźnej widocznych czy oczywistych powodów (np. w rozdz. II). Zdarza się także, że podając w nawiasie daty przy powszechnie znanych dokumentach, np. przy soborowej deklaracji *Nostra aetate*, umieszczono rok francuskiego wydania dokumentów soborowych (1967), a nie ogłoszenia deklaracji (1965).

W rozdz. I, obejmującym największy przedział czasowy (1560-1952), pojawiają się teksty z czasów nowożytności i współczesnych, w tym fragment z *Historii Indii* (1560) Bartolomeo de Las Casas, a następnie fragmenty instrukcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary dla wikariuszy apostołskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kochinchiny (1659) oraz *Neminem profecto* (1845); list biskupa Truffet, wikariusza apostołskiego Obydwu Gwinei, skierowany do Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, gdzie przedstawia on swój program misyjny; pieśń *Na odjazd misjonarzy* (1895), ułożona na cześć opuszczających kraj misjonarzy z Paryskiego Zagranicznego Towarzystwa Misyjnego; list apostołski (nazwany tutaj potocznie – co nie znaczy precyzyjnie – encykliką) *Maximum illud*; fragment przesłania Piusa XII na Boże Narodzenie 1945 r.; fragment tekstu „ojca misji protestanckich”, pastora baptystów Williama Careya *Posłanie na misje pozostaje wciąż aktualne* (1792); pełen oczekiwania eschatologicznego i zaangażowania w szerzeniu misji wyrażony w apelu z 1815 r. przy zakładaniu protestanckiej misji Bâle oraz instrukcja dla misjonarzy z tejże misji, mówiąca o spotkaniu misjonarzy i Afrykanów (1827); apel Paryskiego Ewangelickiego Towarzystwa Misyjnego do francuskich ewangelików (1822); fragmenty pism Davida Livingstona, pod znamienym tytułem *Chrześcijaństwo, handel i cywilizacja w Afryce* (1840-1864); fragmenty pism Henry'ego Venn z lat 1851-1861, sekretarza Church Missionary Society, ojca słynnej formuły „troistej autonomii” Kościoła lokalnego; fragment Przesłania Światowej Konferencji Misyjnej w Edynburgu (1910) oraz Międzynarodowej Rady Misyjnej z Willingen (1952), usiłującej powrócić do biblijnego, trynitarnego i ekumenicznego wymiaru misji.

Rozdz. II przedstawia rozumienie misji w epoce kolonialnej, odwołując się do poszczególnych denominacji chrześcijańskiej. Najpierw zaprezentowano frag-

ment przesłania Zgromadzenia Plenarnego Światowej Rady Kościołów w New Delhi (1961), a następnie fragment przesłania Komisji Misyjnej i Ewangelizacyjnej Światowej Rady Kościołów z Konferencji z Meksyku (1963) oraz raportu Głównego Komitetu Światowej Rady Kościołów, obradującego w Enugu (Nigeria – 1965). Dalej przytoczono obszernie fragmenty dekretu II Soboru Watykańskiego o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes* (1965) oraz adhortacji apostołskiej Pawła VI *Evangelii nuntiandi* (1975). Jako przykład prawosławnego spojrzenia na misję przytoczono obszerny fragment raportu Komisji Misyjnej i Ewangelizacyjnej Światowej Rady Kościołów z 1988 r. Rozdział ten kończy przedstawieniem w całości ewangelickiej *Deklaracji Lozańskiej* (1974).

Kolejne trzy rozdziały poruszają trzy wielkie wyzwania w teologii i praktyce misji: sprawiedliwość i pokój, problem inkulturacji oraz dialogu międzyreligijnego. Problematyka sprawiedliwości i pokoju (ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu ubóstwa) pojawiła się w rozdz. III. Wybór tekstów rozpoczyna *Pojęcie kontekstualizacji*, wyjęte z *Theological Education Fund* (1972). Zaraz później przytoczone jest *Przesłanie do ludu południowoafrykańskiego* Rady Kościołów Południowoafrykańskich (1968), dotyczące bolesnego problemu apartheidu. Problematyka sprawiedliwości i pokoju nie może być rozpatrywana bez tekstów Konferencji Plenarnej Episkopatów Ameryki Południowej z Medellin (1968) i Puebla (1979), inspirowanych i stymulujących m. in. rozwój teologii wyzwolenia. Nośność tematu sprawiedliwości i wyzwolenia inspirowała także deklarację końcową kolokwium teologów w Wennappuwa (Sri Lanka 1979), którą to deklarację można odczytywać jako swoisty manifest teologów azjatyckich. Problemy te omawiały także Światowa Konferencja Misyjna w Bangkoku (1973) oraz w Melbourne (1980). Były one także tematem konferencji założycielskiej Ecumenical Association of Third World Theologian w Dar-es-Salam (1976) i przedmiotem pracy roboczej grupy Światowej Rady Kościołów (1987).

O ile rozdz. III koncentrował się na problematyce ubóstwa, sprawiedliwości, wyzwolenia i pokoju, o tyle rozdz. IV dotyczy relacji chrześcijaństwa do tzw. kultur tradycyjnych. W rozdziale tym cytowane są dokumenty z konferencji Kościołów Afrykańskich w Kampala (*Wolność i jedność* – 1963), Międzynarodowej Komisji Teologicznej (*Wiara inkulturacja* – 1989), fragmenty tekstów tzw. Mszy Zairskiej oraz opracowań Aloysius Pierisa SJ, *Jaka inkulturacja dla Azji* (1984), koreańskiego teologa Chung Kyung, *Przyjdź Duchu Święty i odnow całe stworzenie* (1991), Jean Marc Ela, *Moja wiara Afrykanina* (1985), fragment raportu ze spotkania ewangelików w Willowbank (1978) oraz dokumentu ostatniej Światowej Konferencji Misyjnej na Salvador de Bahia (1996).

Misje nie mogą być dzisiaj rozpatrywane bez kontekstu dialogu międzyreligijnego. Dlatego też rozdz. V prezentuje deklarację II Soboru Watykańskiego *Nostra*

aetate oraz fragmenty tekstów Raimundo Panikkara *Dialog międzyreligijny* (1985), Jean Claude Basseta *Dekalog dialogu* (1992), kolejny fragment dokumentu Światowej Komisji Misyjnej w Salvador de Bahia (1996) oraz dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej *Chrześcijaństwo a religie* (1997).

Rozdz. VI przytacza trzy teksty krytyczne względem misji jako takich. Pierwszym z nich jest deklaracja z Barbados (1971 – Antyle), wskazująca na destruktywną działalność misyjną wobec Indian oraz kontrowersyjny test Fabien Eboussi-Boulaga (1974), jak również krytyczne spojrzenie na misje J. Achille Mbembe (1988).

Rozdz. VII stara się ukazać owoce i postęp teorii i praktyki misyjnej w jej ekumenicznym kontekście, przytaczając dokumenty *Misja i ewangelizacja* (1982), cytowaną wcześniej *Deklarację Lozańską* (1974) i tzw. *Manifest z Manili* (1989), wydany przez zgromadzenie ok. 3000 teologów oraz dokument Ekumenicznej Rady Kościołów z Canberra (1991). Następnie przedstawiono obszernie fragmenty encykliki Jana Pawła II *Redemptoris missio* (1991) oraz dokument wypracowany przez chrześcijan z siedmiu krajów pt. *Droga do Damaszku. Kairos i nawrócenie* (1989). Całość wyboru dokumentów kończą fragmenty encykliki Jana Pawła II *Ut unum sint* (1995).

Cennym uzupełnieniem przedstawionych wyżej cytowanych fragmentów tekstu są bez wątpienia syntetyczne i kompetentne wprowadzenia w kontekst historyczny i teologiczny oraz podstawowa bibliografia. Ponadto po prezentacji każdego z 52 dokumentów podawane jest źródło oraz dodatkowe wskazówki bibliograficzne.

Układ dokumentów i ich wybór świadczy wyraźnie o dbałości o perspektywę ekumeniczną, którą wyraża także przytaczana na końcu zbioru encyklika Jana Pawła II *Ut unum sint*. Chociaż troska o tę perspektywę sprawiła z pewnością, że w wyborze znalazły się obszernie fragmenty tekstów mniej znanych i mniej doniosłych dla teologii misji kosztem niektórych oficjalnych dokumentów kościelnych. Szczególnie zastrzeżenia może tu budzić selektywne wybranie tekstów pojedynczych teologów w zestawieniu z oficjalnymi dokumentami Kościołów, spotkań i konferencji ekumenicznych, tym bardziej że nie są one dla nich ani najważniejsze, ani najbardziej reprezentatywne. Usprawiedliwieniem dla tego typu zabiegów jest z pewnością próba przedstawienia jak najszerszego spektrum poglądów i rozwiązań oraz wyrażenie kierunku poszukiwań redaktorów dzieła.

I tak w rozdz. I, rozpoczynającym zbiór dokumentów historycznych, wybrane teksty starają się najpierw odpowiedzieć na pytanie, do jakich sposobów dzieło ewangelizacji może sięgać w przypadku przeciwności, czy aż do użycia siły? Szkoda, że pierwsza cytowana odpowiedź Bartolomeo de Las Casas nie jest poprzedzona choćby krótkim cytatem czy też szerszym omówieniem we wstępie brzemiennej w skutki bulli papieża Aleksandra VI *Inter caetera* (1493). W niej to bowiem, podobnie jak i w nieco wcześniejszej bulli Mikołaja V *Romanus Pontifex*, znalazło swe podstawy

nieszczęsne prawo patronackie misji, z którym uporano się ostatecznie dopiero w XX w. W bardzo skróconym rysie historycznym autorzy wyboru postawili wiele innych pytań i dali odpowiedzi w prezentowanych dokumentach. Do jakiego stopnia Kościół może otworzyć się na kulturę ludów ewangelizowanych, zintegrować ją i usiłować ocalić? Pomocne w odpowiedzi i refleksji są tutaj aż trzy prezentowane dokumenty. Wśród nich aktualna do dzisiaj instrukcja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 1659 r. dla wikariuszy apostołskich, udających się do prowincji chińskich, Tonkinu i Kochinchiny. Zabrakło tu jednak, choćby ogólnego, wprowadzenia do kontekstu powołania Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (1622), co zdaje się być konsekwencją pominięcia wątku misji patronackich oraz omówienia zasadniczego przecież XVII-wiecznego kryzysu misyjnego, który miał źródło w tzw. sporach o ryty chińskie czy też w tzw. sporach o przystosowanie względnie o akomodację. Tutaj przydałoby się zacytowanie czy też omówienie we wstępie choćby konstytucji Benedykta XIV *Ex quo singulari* (1742) czy też konstytucji tego samego papieża *Omnium sollicitudinum* (1744). Tym bardziej że fakty te i dokumenty nie są także wspomniane w rozdz. IV, omawiającym inkulturację. Rozdz. I stawia inne jeszcze, zasadnicze pytania: Na ile ewangelizować oznacza cywilizować, zwłaszcza w kontekście mentalności europocentrycznej, faworyzującej zdobycze europejskie w dziedzinie systemu politycznego, społecznego i gospodarczego? Problem ten naświetlają aż trzy wybrane teksty, sięgające początków współczesnych towarzystw misyjnych, starają się także odpowiedzieć na pytanie o wymagania stawiane ewangelizacji przez nakaz misyjny Chrystusa oraz wymogi czasu i miejsca. Trzy inne dokumenty natomiast koncentrują się na tym, czy przeznaczeniem działalności misyjnej jest „służyć i zniknąć”, by umożliwić miejscowej wspólnotie chrześcijańskiej zrealizowanie się w pełni jako Kościół i jakie są środki wiodące ku temu? Naturalnie taki jest zakres czasowy, jak i też dotknięcie tylu istotnych dla misji pytań, wpłynął na dość pobieżny i wybórczy przegląd stanowisk i idei, mimo iż w tym rozdziale umieszczono 14 fragmentów wymienionych wyżej dokumentów.

W rozdz. II autor koncentruje się na o wiele krótszym okresie postkolonialnym przyglądając się w kontekście dążeń niepodległościowych wysiłkom zmierzającym do zdobycia kościelnej autonomii wspólnot chrześcijańskich z dotychczasowych krajów misyjnych. Nie był to czas heroicznych pionierów, ale czas budzenia świadomości lokalnej, także chrześcijańskiej i kościelnej. Obecnie szczególnie gwałtowna ewolucja przebiega w Afryce i Azji. Kościoły chrześcijańskie stają też wobec nowego, istotnego dla misji dążenia: ekumenizmu. Ukazała to zwłaszcza Światowa Konferencja Misyjna w Edynburgu (1910). Odtąd świadomości misyjnej towarzyszyć będzie świadomość ekumeniczna. Nawiązują do tego aż trzy dokumenty.

Rozdz. III dotyczy jednego z najbardziej dyskutowanych problemów drugiej połowy XX w.: sprawiedliwości, wyzwolenia i pokoju. Ubóstwo państw Południa,

a zwłaszcza procesy globalizacji gospodarki sprawiły, iż bardziej dotkliwe i realne stało się zjawisko swoistego neokolonializmu gospodarczego Północy. Postawa Kościołów chrześcijańskich była tutaj coraz bardziej świadoma i jednoznaczna: opowiedziały się one za Południem i wnikały w przyczyny dysproporcji, starając się jednocześnie przez refleksje teologiczne, interwencje i deklaracje oraz działania praktyczne o promocję Południa. Potwierdzają to przytoczone dokumenty, wśród których jednak wyraźnie zabrakło enklifik społecznych zwłaszcza *Pacem in terris* (1963) Jana XXIII, *Populorum progressio* (1967) Pawła VI i *Sollicitudo rei socialis* (1987) Jana Pawła II, choćby szerszego odwołania się do nich we wstępie do rozdziału. Zabrakło też odwołania się do ważnej przecież Międzynarodowej Konferencji Teologicznej w Nagpur w Indiach (1972).

Inny palący problem naszych czasów prezentuje rozdz. IV, poświęcony spotkaniu Ewangelii i miejscowych kultur, wskazując na wagę kontekstu miejscowej kultury, na ciągłe trwanie procesu inkulturacji i na fakt, że proces ten obejmuje wszystkie Kościoły i wymiar ekumeniczny. To ostatnie podkreślenie jest szczególnie cenne i dość rzadko prezentowane w opracowaniach poświęconych inkulturacji. Szkoda jednak, że w rozdziale tym zabrakło znowu odwołań do posynodalnych adhortacji ostatnich lat XX w., zwłaszcza do *Ecclesia in Africa* Jana Pawła II (1995).

Rozdz. V dotyka trzeciego, wielkiego tematu współczesnej teologii misji, tzn. dialogu międzyreligijnego. Rozpoczynają go obszernie fragmenty soborowej Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich, *Nostra aetate* (1965). Szkoda nieco, że zabrakło miejsca dla będącej przecież inspiracją dla cytowanego dekretu encykliki Pawła VI *Ecclesiam suam* (1964). Rozdział ten zawierający tylko pięć tekstów (w tym dwa teksty teologów, inspirujące, ale wydaje się nie najważniejsze) podkreśla fakt dążenia chrześcijan z całą powagą i odpowiedzialnością do dialogu.

Najślabszy i najmniej reprezentatywny wydaje się rozdz. VI, na który składają się trzy dokumenty (w tym dwa teksty teologów), poddający krytyce przedsięwzięcia misyjne i to zarówno przez spojrzenie zewnętrzne przeciwników, jak i pochodzące od „wewnątrz”, tj. od teologów chrześcijańskich. Krytyka misji nieobca była w przeszłości chrześcijańskiej, przyczyniając się z pewnością w ciągu wieków do oczyszczania motywów i celów ewangelizacji. Krytyka ta wzrosła zwłaszcza w okresie postkolonialnym, kiedy do głosu doszli teologowie z tzw. dawnego Trzeciego Świata, wskazujący na europocentryzm działalności misyjnej, poczucie wyższości, związku z kolonializmem itp. Do tego dołączyła się krytyka misji z punktu widzenia antropologicznego i marksistowskiego – ta ostatnia podzielana była swego czasu przez sporą grupę inteligencji Południa. Krytyka ta rozwinęła się z czasem w imię miejscowych tradycji religijnych, własnej tożsamości kulturowej, rasowej czy etnicznej, niezależności ekonomicznej i politycznej.

Bez wątpienia powyższa krytyka pozwoliła właśnie na oczyszczenie motywów i celów misji, które przedstawiają dokumenty z rozdz. VII. Wybrane teksty mówią m. in. o relacji misji i prozelityzmu oraz misji i ewangelizacji. Wskazują na wagę świadectwa chrześcijańskiego i wymiaru ekumenicznego misji.

Antropologia *Repères pour la mission chrétienne. Cinq siècle de tradition missionnaire. Perspectives oecuméniques* jest bez wątpienia dziełem potrzebnym i oryginalnym ze względu na swój wymiar ekumeniczny. Zgłoszone przeze mnie uwagi i propozycje pozostają naturalnie dyskusyjne, tym bardziej że dodatkową trudność stanowi rozległość zamierzenia oraz wielość denominacji chrześcijańskich, które – w przeciwieństwie do Kościoła rzymskokatolickiego – nie mają własnych, wyspecjalizowanych organów zajmujących się misjami na szczeblu centralnym. Dodatkową trudność – co uwidacznia niniejsza antologia – stanowi inne podejście do misji i misjologii, prezentowane przez Kościoły prawosławne. Mimo to antologia ta wydaje się wprost niezbędna dla tych, którzy interesują się teologią i historią misji. Jest ona także świadectwem żywotności Kościołów chrześcijańskich, które rozpoznają znaki czasu i poszukują na nowo dróg realizacji dawnego i zawsze nowego oraz aktualnego polecenia Jezusa Chrystusa: „Idźcie więc i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów” (Mt 28,19).

Jarosław Rózański OMI, Warszawa

Paweł WARCHOŁ, *L'antropologia di p. Massimiliano M. Kolbe. La visione cristologico-mariana dell'uomo negli scritti e nelle conferenze*, Dissertationes ad Lauream n. 95, Roma, Anno academico 1999-2000, ss. 411.

Dysertacja doktorska o. P. Warchoła została w całości opublikowana w Papieskim Wydziale Teologicznym św. Bonawentury w Rzymie, co już może sugerować dobry jej poziom naukowy. Jak wiadomo, bez zgody promotora i komisji nie może tam być opublikowana żadna praca doktorska. Niekiedy zresztą komisja żąda poprawienia czy uzupełnienia rozprawy doktorskiej przed publikacją.

Bibliografia w książce prezentuje się okazale, bo zawiera aż 32 strony drobnego druku. Autor podał także wszystkie polskie pozycje bibliograficzne, nie tylko w języku polskim, ale również w tłumaczeniu włoskim. O ile mariologia i, w znacznie mniejszym stopniu, chrystologia w działalności o. Kolbe były przedmiotem zainteresowania i studiów teologicznych, o tyle nie podjęto do tej pory w stopniu wystarczającym studiów nad nauczaniem i działalnością antropologiczną św. Maksymiliana Kolbe. Tę lukę wypełnia opublikowana praca doktorska o. Warchoła. Jak jej autor zaznacza we *Wstępie*, o. Kolbe nie napisał żadnego traktatu czy monografii na ten temat. Tym więc trudniejsze zadanie stało przed autorem książki. Musiał